

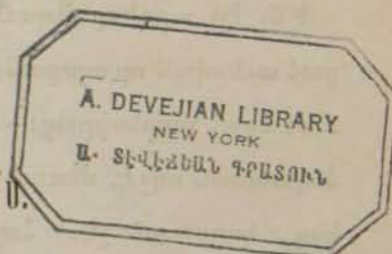
Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ե Ի

Ծ Ի Ա Ծ Ա Ն Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻՈՅ ԱՄՍԱԳՐՈՅՈՒ

Տարւոյս սկիզբները առանձին տպագրութեամբ հրատարակուած յայտարարութեան իմացան «Մասեաց Աղաւելոյն» ընթերցասէր բաժանորդներն, որ այս մեր ամսագիրը՝ առանց իւր հոգին, նպատակը եւ գլխաւոր յատկութիւնները փոխելու՝ այսուհետեւ ոչ ի Փարիզ պիտի տպագրուի, այլ ի Թէոդոսիա Խրիմու:

Եթէ ճշմարիտ է նաեւ այս մեր աշխատութեան վրայ այն խօսքն, որ կրտսի թէ «Անունն է համառօտ սահման իրին» — այսինքն թէ մէկ բանի մը անունը անոր ինչ եղածը համառօտ կերպով հասկըցրնող խօսք է

յուսամբ թէ չորս տարուան մէջ տեսան ազգայինք եւ վկայեցին թէ իրաւամբ ըսուած էր այս մեր ամսագիրը «Մասեաց Աղաւելի Աւետարներ Հայաստանեայց»: Այժմ տպագրութեան տեղոյն փոխուիլը առիթ առնելով, քանի մը արտաքին հարկաւոր եւ օգտակար փոփոխութեանց հետ պատշաճ համարեցանք անունն ալ քիչ մը փոխել ու դնել, ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԻՆԻ եւ ԾԻԱԾԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ: Իսկ ամսագրոյս ռուսերէն եւ գաղղիարէն մասին անունը լոկ ԾԻԱԾԱՆ դրինք համառօտութեան համար, եւ այս անունով հատուաւորեցաւ ամսա-

7883-54

զրոյս հրատարակութիւնը ՎԵՀՍՓԱՌ ԻՆՖՆԱ-
ԿԱԼԻՆ բարեհաճութեամբը՝ այս տարի ապրի-
լի 15-ին:

Մասեայ Աղաւնին, ինչպէս որ վերը յի-
շուած յայտարարութեան մէջ ալ ըսինք, չորս
տարի թռչնոցաւ աշխարհիս ամէն կողմերը՝
իբրեւ *Աւեսոփեր* Հայաստանեայց, այսինքն իբ-
րեւ արագընթաց սուրհանդակ մը որ Հայաս-
տանի ցրուեալ որդւոցը զանազան աւետիսներ
կուտայ, զանազան ուրախարար լուրեր կը-
տանի ու կըբերէ: Չորս տարի իւր բոյնը դը-
րած ըլլալով Եւրոպայի քաղաքակրթութեան
կեդրոնը — Փարիզ քաղաքին մէջ —, անկէց
դէպ ի արեւելք մինչեւ Ուկրաինայ հեռաւոր
կղզիները զնաց, եւ զրեթէ ամէն տեղ սիրա-
լիր ընդունելութիւն գտաւ ամենայն ճշմարիտ
ազգասէրներէն ու հայասէր օտարներէն:

Ի՞նչ էր արդեօք Աղաւնոյն տարած ու բե-
րած աւետիսն որ այսքան ուրախութեան պատ-
ճառ եղաւ բարեսիրաց:— Ո՞չ ապաքէն այս՝ թէ
Հայաստան ողջ է, մեռած չէ, Հայ ազգը կայ ու
կայ, կորսուած չէ. Հայաստանի հարազատ
որդիքը կըպատուեն իրենց ծնողն ու պատիւ
կըբերեն անոր ամէն տեղ եւ ամէն ազգաց մէջ.
Եւ մինչդեռ զրեթէ ամենայն ազգք եւ ժողո-
վուրդք ճամբայ ելեր առաջ կերթան դէպ ի
յայն լուսաւորութիւն քաղաքական՝ որ կը-
բխի այժմու գործնական ուսումնականութե-
նէն ու քրիստոնէական բարոյականութենէն,
Հայերն եւս ամէն տեղ արթնցներ են, սիրտ ա-
ռեր են քալելու, եւ տեղ տեղ մեծաքայլ յա-
ռաշադիմութիւններ եւս ըրեր են:

Տեսաւ արդարեւ ասդիս անդին, եւ չէր կըր-
նալ չտեսնել՝ ազգիս բարոյականը դիտելով՝
անմիաբանութեան ու կռուասիրութեան տրիս-

րական աւերակներ, եւ այն աւերակներուն
վրայ հնացեալ կրից հրաբուխներէն ամպի նը-
ման ելած դիզուած գարշահոտ մուխեր, զորս
թէպէտ եւ փշող սաստկացրնողներ կան տա-
կաւին, բայց աղէկն այն է՝ որ մարող անցը-
նողներն աւելի են: Տեսաւ՝ ազգիս կրօնական
կողմը դիտելով՝ տեղ տեղ վնասակար փուշի
պէս տարածուիլ սկսած անտարբերութեան
հոգիներ, նորամուտ վարդապետութիւններ,
եւ հին ատենները չտեսնուած պաղութիւններ.
տեղ տեղ ալ ուրիշ տեսակ տգիտական թանձր
պաշարմունքներ, որովք դեռ ոչ սակաւ Հայ-
կազունք մտքերնին դրած ըլլալով՝ թէ Հայաս-
տանի սրբազան աւերակներուն մէջ դեւք մո-
լորութեան բունեալ կան, ահով դողով փախեր
են օտար վրաններու տակ, որ օր մը իրենց
վրայ պիտի փշին: Տեսաւ շատ տեղ՝ ազգիս
նիւթական ապրուստին կողմանէ՝ մեծամեծ
աղքատութիւններ, անպտուղ աշխատութիւն-
ներ, անսպառելի տառապանքներ. տեղ տեղ
ալ յիմարական շռայլութիւններ, անօգուտ ա-
ռատաձեռնութիւններ, անգուծ եւ անձնասէր
ազահութիւններ: Տեսաւ կըսեմ այսպիսի եւ
ասոնց նման շատ խեղճութիւններ, եւ հառա-
չելով անցաւ քովերէն չորս տարի՝ իւր ձեռքը
չունենալով անոնց դարման մատուցանելու
հնարք մը:

Իսկ այս հինգերորդ տարին՝ իւր գլխաւոր ու-
տից դադարը Սսիոյ ու Եւրոպայի մէջ տեղը
գտնուած կէտերէն մէկուն վրայ զնելով, այս-
ինքն Խրիմ թերակղզւոյս արեւելեան ծայրը,
կըցուցրնէ ամենուն Հայաստանի երկնքին ե-
րեսը ձգուած գեղեցիկ ու խորհրդաւոր *Ծիա-
ծանը*, այսինքն *Ժիրանի գօշին*: Այս ծիածա-
նին առաջին նշանակութիւնը ոչ ապաքէն այն

պիտի ըլլայ՝ որ Հայաստանեայ ժողովրդոց մէջէն տգիտութիւնը, անկրթութիւնը, խռովութիւնը, տարաձայնութիւնը, կռիւները, վրտանգները, նեղութիւնները վերնալ սկսած են, եւ այսուհետեւ անոնց տեղը պիտի տիրէ ուսումնասիրութիւն, կրթութիւն, սէր, միաբանութիւն, խաղաղութիւն, ապահովութիւն եւ հանգստութիւն: Այն ժողովրդոց հորիզոնը դիզուած ամպերուն վրայ թերեւս այսուհետեւ ալ փայլատակեն երբեմն հեռաւոր որոտմունքներով անվնաս կայծակներ, բայց իրենց սիրտը անխռով ու աներկիւղ պիտի մնայ. վասն զի անցելոյն յիշատակովը պիտի քաղցրանայ իրենց ներկայ երջանկութիւնը, եւ ապագային յուսովը եւս առաւել պիտի քաջալերուին՝ որ յառաջադէմ զարգանալու համար ամէն ջանք ի գործ դնեն:

Ծիածանին թէ հայերէն եւ թէ ռուսերէն ու զաղղիարէն մասանցը մէջ պիտի դրուին նաեւ այսուհետեւ ամէն տեսակ օգտակար տեղեկութիւններ եւ ուսումնական, մատենագրական, քաղաքական եւ խառն լուրեր: Ուսումնական բաժնին մէջ կը դրուին պարզ ոճով պատմական, աշխարհագրական, բնագիտական, տրնտեսական եւ մանկավարժական յօդուածներ, համառօտ կենսագրութիւններ, նկարագիրներ ու սովորութիւններ: Մատենագրական բաժնին մէջ բանաստեղծութիւններ, բարոյական պատմութիւններ եւ ընտիր հատուածոց թարգմանութիւններ: Քաղաքական բաժնին մէջ ներքին եւ արտաքին լուրեր. բայց արտաքին լուրերուն մէջէն ալ ամենուն օգտակար երեւցածները կը նտրուին, եւ աւելի անոնք որ մեր ազգին գտնուած տեղերուն հետ կապակցութիւն մը ունին:

Բաց յայսմանէ, ամսագրոյս մէջ պիտի գրտնուին զանազան թղթակցութիւնք՝ աւելի արեւելքին այլեւայլ կողմերէն եկած:

Մէկ խօսքով, «Մասեաց Աղաւնոյն» վրայ Ծիածան անունն ալ կաւելնայ՝ միայն իրեն կատարելագործուելուն նշան, եւ ոչ թէ փոփոխութիւն մը կը բերէ այն հոգւոյն եւ ընդհանուր ոճոյն զոր ընտրեցինք 1855-ին՝ այս ամսագիրը սկսած ատեննիս:

Այս կերպով ահա մեր «Մասեաց Աղաւնի» ամսագիրը փոխանակ Փարիզէն տարածուելու աշխարհիս ամէն կողմը, այսուհետեւ Թէոդոսիայէն կը տարածուի: Յիրաւի, շատ մեծ տարբերութիւն կայ շատ բանի կողմանէ այս երկու տեղեաց մէջ. եւ ո՞վ չգիտէր թէ Փարիզը անհամեմատ կերպով գերազանց է նաեւ շատ մայրաքաղաքներէ, ո՞ր մնաց Թէոդոսիոյ պէս փոքրիկ քաղաքէ. սակայն մեր փնտռածը տեղերն են՝ թէ այն տեղերուն պտուղները: Ի՞նչ շահ մեղուին ծաղկազարդ բուրաստանի մէջ թռչնուելէ՝ երբ որ ծաղկներէն մեղր ու մոմ հաւաքելու տեղը թոյն հաւաքէ մեղուն. անոր ներհակ, ինչ վնաս մեղուին հասարակ դաշտերու մէջ պտրտելէ՝ երբ որ կրնայ այն բուրաստանին ծաղկները, կամ ծաղկներէն քաղուելու մեղրը այն դաշտերուն մէջ եւս գրտնել:

Կարող է մէկն ըսել մեզի՝ թէ ուրեմն այդ հաշուով Մասեաց Աղաւնին Հայաստանի կիսաւեր քաղաքներէն կամ գեղերէն մէկուն մէջ եւս կրնար հրատարակուիլ: — Պատասխան կուտանք թէ այո՛, եւ շատ լաւ կըլլար, միայն թէ կարելի ըլլար գտնել հոն գոնէ այնքան նիւթական դիւրութիւն կանոնաւոր ամսագիր հրատարակելու, որքան կարելի եղաւ գտնել

Թէոդոսիոյ մէջ: Եւ ինչո՞ւ չէ. մեք այնպէս դր-
րեր ենք մօքերնիս որ անցան զնացին այն
ժամանակները՝ յորս կրսէին ոմանք թէ մեր
ազգը լուսաւորելու համար պէտք է ազգէն
դուրս ելլել: Ընդ հակառակն, մենք կրսենք ու
կրհաստատենք՝ թէ մեր ազգին միտքը բանա-
լու, սիրտը կրթելու, եւ որ եւ իցէ ուսումնա-
կան աշխատութիւն ազգին օգտակար ընելու
համար՝ պէտք է ազգին մէջը մտնել, ազգին
կարօտութիւնները հասկընալ, եւ ըստ այնմ
խօսիլ եւ գրել: Թէ որ ազգին պիտոյքը զանա-
զան հիւանդութիւններու կրնամանցընենք, Փա-
րիզ, Վենետիկ, Վեննա, Հռոմ, Փեթրպուրկ,
Լոնտոն, Փէքին կամ նոր եօրք կենալով՝ այն
հիւանդութիւններուն դեղ ընել չըլլար. հի-
ւանդներուն քովն երթալու է, անոնց երակը
զննելու, անոնց լեզուն նայելու, անոնց զան-
գատները լսելու, անոնց ցաւերը հասկընալու
է: Հեռաւոր երկիրներէ զանազան դեղեր բե-
րելը շատ կարելի է եւ գովելի բան է, բայց
այն դեղերուն որը որ հիւանդին տրուելիքը
այն ժամանակ միայն կրհասկընայ բժիշկը՝
երբոր աչքովը տեսնէ հիւանդները: Ո՞վ կրնայ
աւելի լաւ հասկընալ, օրինակի համար, Վանայ
ժողովրդեան ուսումնական, բարոյական եւ նի-
թական պիտոյքն ու կարօտութիւնները՝ քան թէ
բազմադիւն Մկրտիչ Վարդապետը Խրըմեան,
որ Արծուի Վասպուրական ըսուած պատուա-
կան ամսագրոյն տպագրութիւնը Վանայ մէջ
ընելով՝ գեղեցիկ օրինակ եւ յորդոր է ճշմարիտ
հայրենասիրաց՝ որ իրենց ազգասիրութիւնը
գործով ցուցընեն: Ո՞չ ապաքէն նոյնպէս Նա-
խանձելի եւ գովելի ճանչնալու է Արարեսեան
Արշարուստի ի Զմիւռնիա տպագրուիլը, Մասի-
սինը, Մեղուինը ու Բանասիրինը ի Կոստանդնու-

պօլիս, եւ միւս *Մեղուինը* ի Տփլիս: Ապա ու-
րեմն յուսանք՝ թէ չեն մեղադրեր զմեզ ալ Մա-
սեաց Աղաւնոյն տպագրութիւնը Փարիզէն Թէո-
դոսիա փոխադրածներուս համար՝ անոնք որ
այս բաներս լաւ կրհասկընան. անոնք որ այս
ալ լաւ հասկըցած են մեզի պէս թէ նոր արթըն-
ցած ազգի մը յառաջադիմութեան օգնելը՝ նոր
ոտք ելած տղուն քալել սովրեցընելու պէս է.
քալել սովրեցընելէն առաջ՝ վազել ու ցատքը-
տել սովրեցընեմ ըսողը տղուն ոտքերը կրկո-
տըրտէ:

Վերջապէս մենք ալ զիտենք՝ որ զիտութեանց
եւ արուեստից յստակ եւ յորդաբուխ աղբիւր-
ները Փարիզու մէջ շատ աւելի են քան թէ ու-
րիշ տեղ. սակայն, որովհետեւ կարելի է նաեւ
Փարիզէն հեռու բնակելով՝ չափաւորապէս
վայելել այն աղբիւրներուն օգուտները, սիրտ
առնենք զուարթութեամբ աշխատելու ի յառա-
ջադիմութիւն ազգիս այսպիսի տեղ մը՝ որ յետ
Կոստանդնուպօլսոյ կրնայ համարուիլ առաջին
յարմար կեդրոն հաղորդակցութեան աշխար-
հիս ամէն կողմերը ցրուեալ Հայկազանց:

Արդէն ծանուցինք ընթերցասիրաց՝ թէ Աղաւ-
նոյն տպագրութեան տեղը փոխուելով, հոգին
ու լեզուն պիտի չփոխուի: Հոգւոյն չփոխուա-
ծին յուսանք որ ամենայն ազգասէրք զոհ եւ
ուրախ պիտի ըլլան, վասն զի ամենուն ալ փա-
փաքելի զիտենք այժմու ժամանակիս՝ որ ամե-
նայն ազգային օրագրաց եւ լրագրաց ջանքն
ըլլայ զիտութեան եւ լուսաւորութեան հետ
միանգամայն սէր եւ միաբանութիւն եւ խա-
ղաղութիւն տարածել մեր ազգին մէջ ամէն
տեղ, ինչպէս որ Մասեաց Աղաւնին ալ մինչեւ
ցայժմ ըրեր է, ու կրխոստանայ այսուհետեւ
աւելի եւս ընել: — Բայց լեզուին չփոխուելուն

վրայ թերեւս տխրին ոմանք, մանաւանդ Ռուսաստանի Հայոց մեծ մասը, որոց չկրնար ախորժելի գալ այս մեր աշխարհաբառը (որ Կոստանդնուպօլսոյ աշխարհաբառին մաքրուածն է), մանաւանդ ասոր մէջի քանի մը խորթութիւններն ու տգեղութիւնները. զոր օրինակ՝ *կը* եւ *ալ* մասնիկներուն շատութիւնը, *ըլլամ*, *կըլլամ*, *ըլլուի*, *ըրեր եւ*, *հոս*, *հոս*, *հոն*, *եկն*, *մեյնը*, *մ'ըսեր*, *օր մըն ալ*, *մեկտեղ*, *հիմա*, *պիտր*, *բոլը* եւ այլն: Սակայն այնպիսեաց տխրութիւնը փարատելու կամ գէթ մեր գործը իրենց առջեւն արդարացընելու համար կրփութանք մըտքերնին ձգել՝ թէ այս ամսագիրը արդէն չորս հինգ հարիւրի չափ բաժանորդ ունի Տաճկաստանի մէջ. ի հարկէ անոնք ալ կերպով մը իրաւունք ստացած են պահանջելու որ ամսագրոյս լեզուն չփոխուի, մէջը այնպիսի բառեր ու դարձուածներ չմտնեն որ գէթ իրենց համար անախորժ կամ անխմանալի են, ինչպէս այս բառերը, *սրան*, *նրան*, *եղ*, *եղի*, *սրանց*, *նորանց*, *Ստամբօլից*, *ցոյց ե տալիս*, *երկնքում*, *կամենում*, *անց կացաւ*, *դուս կըզայ*, *վեր գնաց*, *բամակից*, *դրադումը* եւ այլն: Այս երկու տեսակ աշխարհաբառին մէկը կամ միւսը ուզողները կրնան ասով զոհ ըլլալ եւ միտարուիլ որ մեր փափաքն ու վախճանն է երկուքին ալ պակասութիւնները ուղղել ու կատարելագործել, իրենց մօրը կամ աղբիւրին՝ այսինքն գրոց լեզուին նմանցընելով, բայց եւ այն՝ կամաց կամաց եւ զգուշաւոր խոհեմութեամբ, եւ ոչ թէ մեր անձնական ախորժակը կամ ի մանկութենէ մեզի ընտանեցած եւ ախորժելի դարձած լեզուն ու բառերը անխախտելի կանոնի պէս ազգին առջեւը դնելով, ու ջանալով մեր խելքին եւ անոնց ախորժակին բռնութեամբ ըն-

դունելի ընելու այն մեր ինքնահաճոյ եւ ինքնահնար լեզուն:

Հարկ է արդեօք քանի մը խօքով այն ալ հասկըցընել թէ ինչ պատճառաւ Մասեաց Աղաւնոյն հինգերորդ տարին ալ այս նորաձեւ տառերով կըսկսի հրատարակուիլ՝ որով եւ չորս տարի հրատարակուեցաւ: Արդէն առաջին տարւոյն սկիզբէն, այսինքն 1855 տարւոյն յունուարի ամսատետրակին մէջ ըստ բաւականին ցուցուցեր ենք այս նորաձեւութեան տեսակ տեսակ օգուտները, եւ ուրախ ենք որ յոյսերնիս բոլորովին պարապ չելաւ. վասն զի խիստ շատ ուսումնասէրք ամէն հասակէ փորձեցին տեսան որ քանի մը օր՝ նաեւ քանի մը ժամ աշխատիլ ու այս տառերը կարգաւ կամեցողը՝ առանց դժուարութեան եւ նոյնպէս համարձակ կրկարգայ այս ամսագիրը՝ ինչպէս նաեւ հնաձեւ տառերով տպագրուած գրքերը: Զենք մեղադրեր ալեզարդ ծերոց, եւ անոնց որ խիստ քիչ անգամ ձեռքերնին հայերէն գիրք կառնուն, թէ որ զանգատին ու մերժեն մեր աշխատութիւնը՝ միայն անոր համար որ իբր թէ դժուար կարգացուելու տառերով գրուած են. բայց չենք ալ կրնար՝ անոնց զանգատանքը վերցընենք ըսելով ետ կենալ շուտով այնպիսի նորաձեւութենէ մը՝ որ ծանր եւ իրաւացի պատճառներ եւ ոչ սակաւ օգուտներ ունի, ինչպէս որ ըսինք:

Միայն թէ առանց պատճառի չեն երկու նիւթական փոփոխութիւնքն որ ըրինք հինգերորդ տարւոյս մէջ: Մէկը այս՝ որ քաղաքական լուրեր կըդնենք համառօտ ոճով իւրաքանչիւր ամսաթերթին մէջ, այս վախճանաւ որ մեր ազգին մէջ ալ աւելնայ աշխարհիս այլեւայլ տէրութեանց քաղաքական վիճակը հաս-

կրնալու, եւ անոնց վրայ խոհական եւ հեռատես խորհրդածութիւններ ընելու գովելի սէրն ու վարժութիւնը: Երկրորդն ալ այս՝ որ ռուսերէն եւ գաղղիարէն գրուած մասը այնպէս կը տպագրենք՝ որ կարելի ըլլայ թէ հայերէնին հետ ի միասին առնուլ, եւ թէ զատ զատ. ուստի զինն ալ երկու տեսակ որոշուած է, այսինքն հայերէնն ու ռուսերէնը կամ գաղղիարէնը միանգամայն առնուլ ուզողը կը վճարէ 8 բուպի, որ է 52 ֆրանք. բայց սոսկ հայերէնին զինն է 6 բուպի, այսինքն 24 ֆրանք. իսկ սոսկ ռուսերէնինն ու գաղղիարէնինը 4 բուպի, այսինքն 16 ֆրանք:

Կըմնայ քանի մը խօսք ալ ըսել դրսէն առնուելու յօդուածներուն համար: — Մասեաց Աղաւնոյն երեսները բաց են ոչ միայն իւր թղթակիցներուն, այլ եւ ազգաշահ տեղեկութիւն յուղարկողներուն գրուածքները սիրով ընդունելու եւ տպագրելու, բաւական է որ անոնց հոգին յարմար ըլլայ իւր հոգւոյն ու նպատակին: Մեր ամսագիրը Հպահանջեր որ օտարներէ

րէ եկող յօդուածներուն ոճն ալ իւր ոճոյն նման ըլլայ բոլորովին. ուստի երբեմն նաեւ այնպիսի յօդուածներ սիրով կընդունին՝ որ իւր ընտրած աշխարհաբառէն տարբեր աշխարհաբառով մը գրուած ըլլան. բայց ընդհանրապէս լեզուի եւ ուղղագրութեան խորթութիւնները վերցընելու կամ ուղղելու ազատութիւնը իրեն կը պահէ:

Դարձեալ, դրսէն եթէ այնպիսի յօդուած ընդունի ամսագիրն որ իւր նպատակին յարմար չէ տպագրելը, յանձն Հառնուր այն յօդուածը նորէն առ հեղինակն դարձնել միշտ՝ աւելորդ ու ծանր աշխատութեամբ:

Այսպէս կըսկսի Մասեաց Աղաւնիս իւր հինգերորդ տարին, եւ լի է յուսով՝ որ թէ իւր կատարելութիւններովը եւ թէ կանոնաւոր հրատարակութեամբը ոչ միայն իւր առաջին բաժանորդները գոհ ընէ, այլ եւ նորանոր բաժանորդաց եւ ընթերցողաց հաճութեանը արժանաւոր ըլլայ շատ տարիներ: